

З ІСТОРІЇ НАФТОВОГО ПРОМИСЛУ БОРИСЛАВА

М. В. Семенюк

кандидат мистецтвознавства

Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України,
м. Львів, вул. Наукова 3а

У ХІХ ст. нафтовий промисел бориславського басейну частково складався з місцевого капіталу – українського, польського та єврейського. Акційні товариства виникали завдяки влиттю австрійських, німецьких, болгарських і чехословацьких фінансувань. Борислав називали містом “малої нафти”, містом великого людського горя і тяжкої праці. Робітничий рух у Бориславі розпочався наприкінці ХІХ ст.

Ключові слова: Передкарпаття, нафтовий промисел Борислава, нафтові свердловини, умови, Центральний державний історичний архів (м. Львів).

ON THE HISTORY OF THE BORYSLAV OIL INDUSTRY

M. Semenjuk

PhD in Arts studies

Institute of Geology & Geochemistry of Combustible Minerals of NAS Ukraine,
3-a, Naukova St., Lviv 79060, Ukraine

In XIX century, the oil fields of the Boryslav basin partly (13%) consisted of local investments Ukrainian, Polish, Jewish. Joint-stock companies occurred due to receipts from Austrian, German, Bulgarian and Czech finances. In funds of the Central Historical Archives of Ukraine (city of Lviv) are preserved the facts confirming that the first oil wells in the world were laid in Boryslav, Halychyna. Hard work ensured this branch of industry and contributed to the development of Pre-Carpathia, and workers lived in heavy conditions.

Key words: Pre-Carpathia, Boryslav oil industry, oil wells, conditions, Central Historical Archives of Ukraine (city of Lviv).

З другої половини 1850-х рр. у Галичині, а особливо в околицях Борислава, вирував дійсний нафтовий “бум”. Селяни не мали відповідних коштів і знань, щоб цим зайнятися, отже, винаймали чи продавали земельні паї. Але і більшість підприємців мали лиш обмежені грошові засоби, тому могли експлуатувати тільки мінімальні виробничі площі. Часто нафтові шахти були віддалені одна від одної всього на декілька метрів, а під землею, бувало, перетиналися, що призводило до конфліктів. 1865 р. у Бориславі і поблиській Волиці було зареєстровано 2694 шахт, а 1879 р. – аж 4280. Зрозуміло, що згодом ця “реміснича” діяльність мусила занепасти. Оскільки багато шахт, особливо неглибоких, вичерпалися, виживали лише більші підприємства: 1880 р. шахт і

свердловин зменшилося до 2832, 1895 р. – до 449, а 1900 р. – їх залишилося всього 75 [3].

У нафтовому промислі бориславського басейну 13,5 % становив місцевий капітал – український, польський, єврейський. Австрійський, німецький, болгарський, чехословацький сформувався акційними товариствами. Українських підприємців-нафтовиків репрезентували брати Терлецькі, попи Лещинський і Єднакій, а також митрополит Шептицький, сім'ї Турових, Сасиків, Іванчуків.

У фондах Центрального історичного архіву України (м. Львів) збережено факти, які підтверджують, що перші у світі нафтові свердловини, т.зв. “шиби”, було закладено на Галичині в Бориславі 1856 р., на п'ять років раніше, ніж свердловина Дрейка у Титусвілі (Америка)¹. І аж до Першої світової війни нафта Західної України займала важливе місце у світовій продукції (ЦДІАУ, м. Львів). Тоді це були примітивні студні. Щоб вберегтися від обвалу стінок, їх обкладали плетінками з лози або дошками. Робітники спускалися під землю шнурами чи в діжках з допомогою коловерта, а далі повзли. Часто були випадки отруєння газами, які виділялися з землі (метан!), тому, щоб його “знешкодити”, у студню кидали запалену соломку. Перша правдива свердловина була проведена лише 1862 р. Робертом Донсом.

З розвитком видобутку нафти зростала і кількість гірників. Це було зумовлено тим, що в квітні 1864 р. австрійський уряд прийняв рескрипт (припис), згідно з яким дозволив кожному бажаючому проводити пошуки нафтової ропи. Мало того, з метою сприяння її видобутку дозволено примусовий викуп відповідних земельних ділянок промисловцями від їх власників. До прикладу, один тільки Лукасевич в Бібрці (район Ясла) проклав тоді 35 шахт. Лише в 1860 році уряд відніс “скельний олій” до застережених копалин (т. зв. регалій), для видобутку яких треба було одержати відповідний дозвіл. Однак внаслідок протесту великих землевласників в 1862 р. це розпорядження було скасовано. Мало того – траплялись випадки, що після відкриття орендатором-підприємцем покладів нафти, власник продавав ділянку іншому за вищу ціну.

Тільки 1886 року діючі шахти були поставлені під контроль гірничих урядів, створені окружні уряди у Станіславові, Дрогобичі та Яслі, де приймали скарги робітників на працедавців. Також впроваджено урядове обмеження часу праці – початково до 13 – 14 год. влітку і 7 – 8 год. взимку, а далі введено т.зв. “шихти” по 12 год. і з зміною в полудні і опівночі. Вже в 1864 р. в Галичині при

---

¹ Зокрема, знайдено поліцейські доноси про страйки робітників на нафтових копальнях та звіт, що свідчить про шкідливі умови праці (1863 р.). (ЦДІАУ, м. Львів, ф. 146, оп. 55, спр. 16).

видобутку нафти працювало майже 12 тис. робітників, тільки в самім Бориславі – біля 9 тис. Щоб дати працю українським робітникам, свої “нерентабельні” підприємства лише для того тримали великі патріоти. Але понад 70 % капіталу належала французам і американцям. Іноземні та місцеві капіталісти-власники фірм “Марс”, “Нафта” (13.865,000 кг 21.597.000 м³), “Фанто” (9.882.000 кг, 11824000 м³), “Перкінс”, “Галичина” (3.180.000 кг, 840.000 м³), “Société française des Peholes de Potok” (5.100.000 кг, 865.000 м³) т. інші не були зацікавлені у розвитку техніки і поліпшенні роботи нафтовиків [1].

Важка праця забезпечувала цю галузь промисловості та сприяла розвитку Передкарпаття, в нелегких умовах жили і працювали робітники. Видобуток нафти відбувався “ремісничими” способами з природних її витоків з неглибоких студень-копанок у жахливих умовах [2]. Нафта ішла лише на одержання мастил (“шміру”), її збирали з поверхні води віниками чи кінськими хвостами, які далі викручували вручну. Працівники, так звані “либаки”, та їх одяг, були повністю покриті нафтою. Небагато покращав спосіб видобутку і тоді, коли нафтову ропу почали використовувати для освітлювання: криниці-копанки мали діаметр всього біля 1 метра, при глибинах 40 – 50 м, тому вони часто обвалювались, при чому гинули чи калічилися робітники. Ситуацію погіршувало масове буріння шибів, подібно як перед тим копанок, в безпосередньому сусідстві один до одного.

Прийнятий в 1884 р. “краєвий нафтовий закон” зобов’язав підприємців до загального встановлення подібних братських кас, а з 1888 р. впроваджено обов’язкове страхування робітників [4]. Безробіття... Страйки, маївки, серед організаторів страйків варто згадати Івана Щепаника. Страйк, в якому брало участь близько 4 тис. робітників, тривав майже місяць і під натиском галицького намісництва (краєвого уряду) підприємці мусили погодитись на виконання усіх вимог за винятку скорочення часу праці. Зокрема, в 1904 р. у Бориславі відбулись робітничі виступи з вимогою восьмигодинного дня праці і створення кращих умов побуту робітників, в тому числі створення лазень, дешевих їдалень і крамниць, будови водопроводів в місті і друге.

Робітничий рух у Бориславі розпочався наприкінці XIX ст. У 1902 р. Борислав святкував Міжнародний день робітників, а в липні 1904 р. вибухнув грандіозний загальний страйк, який, незважаючи на шалений терор австрійської влади, закінчився перемогою робітників. Для боротьби з усе зростаючим робітничим рухом, якого поліційні репресії не могли паралізувати, підприємці без різниці національностей створили свою організацію – т.зв. “Палату підприємців”. Капіталісти масово звільняли з роботи організованих місцевих робітників і на їх місце спроваджували бідноту з польських сіл, яких місцеві

робітники називали “барабами”. “Бараби” загалом не покидали назавжди своїх сіл, де мали хату і кусок городу, а лише приїздили на заробітки. Але це були надзвичайно відсталі люди, тому організувати їх було дуже важко. Досить серйозною перешкодою в боротьбі за інтернаціональну єдність робітничого руху було те, що “конкурентам” місцевого українського пролетаріату була не українська, а польська сільська біднота.

Початок боротьби за українську державу поклато Дрогобицьке повстання в квітні 1919 року, в якому брали активну участь і бориславські робітники. В умовах панської Польщі українське робітництво опинилося в ще гіршому стані, ніж досі. Якщо підприємці і приймали місцевих робітників, то лише на чорну роботу. Адміністрація підприємств іноземних капіталістів була в руках польських націоналістів, які намагалися полонізувати українських робітників, обіцяючи кращу зарплату тим, які стануть ренегатами своєї нації.

Про умови праці в Бориславі при капіталізмі красномовно говорить розписка, яку брали з робітників перед спуском в шахти: “Від свого імені і від імені своїх рідних зобов’язуюсь не пред’являти ніяких претензій як до компанії “Борислав і К^о” так і до її відповідальних осіб у випадку нещастя або моєї смерті в шахті”.

Статистика показує, що така “пересторога” з боку підприємців була далеко не зайвою. З 1 січня по 9 вересня 1939 р. на шахтах Борислава трапилося 657 нещасних випадків. Про будь-яку охорону життя і здоров’я робітника ніхто й не думав. На зміну убитому чи покаліченому на шахті, промисловець-хазяїн міг знайти десятки інших готових на будь-які умови за плату в кілька грошів, - у Бориславі ніколи не припинялося безробіття. В квітні 1936 р. за офіційними і, звичайно, дуже зменшеними даними 11 тис. чоловік шукало роботи і хліба.

Поступово відбувалося вдосконалення нафтового промислу у Бориславі. Робітників не влаштовував спосіб видобутку нафти, що існував досі. У заснованій 1939 р. та основаній на базі Укрнафтокомбінату конторі “Укрнафта” було сконструйовано інженером Володимиром Петришиним верстат ударного буріння, змонтований на автомашині. Цей верстат використовувався на заглибленій свердловині. Прославився також і директор товарної контори об’єднання Михайло Лісишин – далеко не єдиний раціоналізатор на бориславських промислах. Зокрема, одна з його раціональних пропозицій – апарат-конденсатор для уловлювання легких фракцій – щороку давав лише в Бориславі біля 1,5 млн. карб. економії державних коштів.

Завдяки раціональним пропозиціям Володимира Петришина вдалося із успіхом ввести в дію свердловину “Б-19”. Із-за проривів в трубі і шлангів під землею, Петришин сконструював спеціальну трубо ловку для витягування труб

з-під землі, а також оправку труб. Одним із найважливіших нововведень у Бориславі був рух за багато свердловинне обслуговування, ініціатором якого став бориславський робочий Іван Іванович Мехлик.

Ініціатором руху за високу культуру нафтовидобутку став Дмитро Ніконов. З напарником Йосифом Вагелем робітники здійснили повернення “занедбаних” свердловин (наприклад “Городища-3”, “Гвідо-І”), головними інженерами об’єднання “Укрнафта” у ті часи були Стукалов та Уткін.

В українському “Баку” таких новаторів понад 300 чоловік. Коло 1 млн 300 тис карб економії дали державі 182 раціоналізаторські пропозиції, запроваджені тільки у 1949 р. [1].

Борислав називали містом “малої нафти”, містом великого людського горя і тяжкої праці. Примітивними засобами видобували тут колись т.зв. “кип’ячку” - нафту. Дрогобич, Борислав – це сьогодні великі міста, але 200 років тому це були лише незначні оселі, про які мало хто чув. Свій зріст вони завдячують появі та розвиткові нафтової промисловості – адже тоді в королівстві Галичини і Льодомерії було лише три значних міста – Львів, Краків і ... Броди.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Усиченко Юра Борислав сьогодні. *Радянський Львів*. 1950. № 6. С. 55-62.
2. Hecker J. Das Bergoel in Galizien. *Naphta*. 1900. Bd. 8. P. 240 – 242.
3. Krantz Fr. Einiges über die galizische Erdölindustrie. Sonderabdruck aus der “Berg- und Hüttenmännischen Rundschau”. Kattowitz. 1912. 28 p.
4. Orlewski J. Kariera nafty. Książka i wiedza, Warszawa. 1965. 280 s.